

Владислав Пузовић
Универзитет у Београду
Православни богословски факултет
Београд
vpuzovic@bfspc.bg.ac.rs

УДК: 271.2-74
271.222(470)(497.1)-86°191/193”

ПРИМЉЕНО: 04. 02. 2015.
ОДОБРЕНО: 11. 02. 2015.

Формирање Руске заграничне цркве у светлости канона о правима избеглих архијереја

Апстракт: Канонске одредбе о правима избеглих архијереја разматрају се у историјском контексту везаном за формирање прве емигрантске Цркве у хришћанској историји. Указује се на еклисиолошки смисао канона који се баве правима архијереја који су, без сопствене кривице, спречени да управљају својом Црквом. Поседна пажња обраћа се на јединствени канон за Цркву у егзилу — 39. канон Пето-шестог „Трулског“ сабора. На бази канонског предања Цркве и уз уважавање историјских околности, анализирају се ставови присталица и противника формирања Руске заграничне Цркве, у сегменту који се тиче права избеглих руских архијереја.

Кључне речи: избегли архијереји, Руска загранична Црква, 39. канон Пето-шестог сабора, јединство Цркве.

Два светска рата, бројни регионални сукоби и револуције учинили су XX век епохом масовног избеглиштва. Једно од најмасовнијих било је последица бољшевичке револуције у Русији. Преко два милиона православних Руса напустило је отаџбину и раселило се широм света. Избегли руски архијереји, на челу са митрополитом кијевским Антонијем (Храповицким), формирали су прву емигрантску Цркву у хришћанској историји — Руску заграничну Цркву. У периоду између два светска рата, ова црквена структура простирала се, између осталог, и на канонским територијама других Православних Цркава, нарочито у југоисточној Европи. Као један од важних аргумената за организовање паралелних православних црквених структура на истој територији, представници Руске заграничне Цркве позивали су се на 39. канон Пето-шестог Трулског сабора (691/692).¹ Поред

¹ *Окружна посланица Архијерејској сабора Руске заграничне Цркве, од 23. јуна 1926. године*, Государственный архив Российской Федерации (даље: ГАРФ), Ф. 6343, Оп. 1, Д. 6, Л. 331; *Писмо митрополији Антонија (Храповицкој) митрополији Евлојију (Георгијевском), од 30. августа 1926. године*, исто, Д. 379, Л. 11; *Писмо митрополији Антонија (Храповицкој) митрополији Сергију (Сирајородском), од 19. маја 1933. године*, Церковная жизнь 8 (1933) 162; *Окружна посланица Архијерејској сабора Руске заграничне Цркве, од 1. августа 1933. године*, Церковная жизнь 8 (1933), 141.

овог, првог и јединог специфичног канона за Цркву у егзилу, присталице и противници постојања поменуте Цркве, позивали су се у полемикама и на друге каноне којима се регулише положај архијереја који су, не својом кривицом, спречени да управљају својом Црквом (37. канон Пето-шестог Трулског сабора, 17. канон Сардичког и 18. канон Антиохијског сабора). Као разлог спречености епископа да управљају својим епископијама, у овим канонима најчешће се наводи „варварска најезда“, односно окупација територија православних епископија од стране нехришћанских народа.²

У случају епископа Руске заграничне Цркве постављало се питање оправданости њиховог напуштања својих архијерејских катедара у Русији. Тезу о неоправданом напуштању епископија заступао је заменик мјестобљуститеља московског патријарашког трона, а касније патријарх Московски, митрополит нижегородски Сергије (Страгородски). Он је тврдио да се ради о самовољном и неоправданом кораку, наводећи као аргумент чињеницу да је већина епископа остала на својим катедрама у Совјетској Русији.³ Због тога, ови епископи који су оставили своју страдајућу паству, по митрополиту Сергију, потпадали су под строге казне канона, који говоре о епископима који самовољно (неоправдано) напуштају своје катедре (36. Апостолско правило, 16. канон Прво-другог цариградског сабора, 17. канон Антиохијског сабора...). Сличан став о самовољном и антиканонском поступању избеглих руских архијереја у случају напуштања њихових епископија у Русији, износили су, током XX века, историчари и богослови блиски званичној црквеној политици Московске патријаршије.⁴

Наведени ставови нису били утемељени у историјској реалности. Архијерејске катедре већине избеглих епископа налазиле су се, током руског грађанског рата (1918-1922), на просторима антибољшевичке „Беле Русије“, чијим падом је и покренут избеглички талас. Нема сумње да су се архијереји са простора „Беле Русије“ суочавали са смртном опасношћу током надирања бољшевика. У очима бољшевичких власти они су били „контрареволуционари“ који су отворено подржавали антибољшевичке снаге у грађанском рату. Бројни бољшевички злочини против епископата и свештенства на заузетим територијама „Беле Русије“ сведоче о опасности-

² Варварска најезда помиње се у 37. и 39. канону Пето-шестог сабора (*Свешћени канони Цркве*, превод еп. Атанасије (Јевтић), Београд, 2005, 160, 162). Сардички 17. канон, као разлог избеглиштва епископа наводи „ученост“, „исповедање вере Католичанске Цркве“ и „одбрану Истине“ (*Истио*, 284).

³ *Писмо митрополији Сергија (Страгородској) патријарху Српском Варнави (Росићу), од 23. марта 1933. године*, Архив Светог архијерејског синода Српске Православне Цркве (даље: АС СПЦ), Руска загранична Црква — историја.

⁴ В. Цыпин, *История Русской Церкви*, т. IX, Москва, 1997, 553; А. Дворкин, *Что такое Русская Православная Церковь за границей?*, Вестник русского христианского движения 170 (1994), 219.

ма са којима су се суочавали архијереји на тим просторима.⁵ Наступање бољшевичке војске, у много чему, могло је да се пореди са „варварским најездама“, које се помињу у трулским канонима (37. и 39). У таквим околностима, оправдано је бекство архијереја са паством (12. и 13. канон Светог Петра Александријског). Избегли руски архијереји су управо у примерима Светих Кипријана Картагинског, Петра и Атанасија Александријских,⁶ затим Кипарског архиепископа Јована (кога помиње 39. канон Пето-шестог сабора), налазили оправдање за своју одлуку.⁷

Поседно важно питање везано за канонски статус избеглих руских архијереја тицало се положаја њихових архијерејских катедара, које су остале у Совјетској Русији. Сва права која канони дају избеглим архијерејима, одnose се, првенствено, на архијерејске катедре на које су изабрани. Канонско предање не познаје могућност да на катедру избеглог архијереја (или оног који је спречен, не својом кривицом, да управља повереном му паством) буде изабран нови архијереј. Таква опција би се косила са основним еклисиолошким принципом, који гласи „да не буду два епископа у једноме граду“. Са друге стране, историјски контекст канона који се односе на избегле архијереје био је такав да се није могло ни замислити да на њихово место буде изабран други архијереј. Катедре избеглих архијереја су, најчешће, фактички остајале ван домањаја православних црквених власти, те су отуда у византијској историји познати дуги периоди титуларног архијерејствовања многим катедрама у некадашњим источним областима Империје. У руском случају, међутим, сломом „Беле Русије“, архијерејске катедре избеглих архијереја враћене су под непосредну јурисдикцију Московске патријаршије.⁸ У овим епископијама није било активних архијереја, свештенство се осипало, а преостала паства се налазила на удару бројних расколничких групација, попут „обновљеника“ или украјинских аутокефалиста. Потреба за активним архијерејима у напуштеним епископијама била је

⁵ В. Цыпин, *История Русской Церкви*, т. IX, 59–65; А. Н. Кашеваров, *Православная Российская Церковь и советское государство*, Москва, 2005, 339–342.

⁶ Свети Атанасије Велики у потпуности одобрава бекство пред онима којима је циљ убијање хришћана. Детаљније: Сократ Схоластик, *Историја Цркве*, приредио С. Продић, Шибеник, 2002, (II, 28), 77; (III, 8), 112–113.

⁷ *Окружна йосланица Архијерејској сабора Руске заграничне Цркве од 1. августиа 1933. йогине*, *Церковная жизнь* 8 (1933), 139–141.

⁸ Током руског грађанског рата, на територијама под контролом антибољшевичких снага формиране су Привремене више црквене управе (јужноруска, сибирска), које су сачињавали архијереји чије су се катедре налазиле на тим просторима. Ове црквене управе су, фактички, функционисале независно од московских црквених власти. Детаљније: А. Н. Кашеваров, *Временные церковные управления на территориях, занятых белыми*, [у:] *Православная Российская Церковь и Советское государство (1917–1922)*, 319–345; А. А. Кострюков, *Временное высшее церковное управление на Юго-Востоке России как начало зарубежной церковной власти*, *Вестник Православного Свято-Тихоновского Гуманитарного университета* (даље: *Вестник ПСТГУ*) 3 (28) (2008), 50–60.

очигледна, посебно ако се има на уму да избегли архијереји, као „доказани контрареволуционари“, нису могли рачунати на скори повратак.

Суочене са неопходношћу попуне напуштених архијерејских катедара, али и са јасним канонским ограничењима у том погледу (избегли архијереји се нису одрицали управе над својим епископијама), московске црквене власти су прибегавале привременим решењима. У том погледу је карактеристичан случај Кијевске архијерејске катедре, са које је избегао митрополит Антоније (Храповицки). Њен значај у постререволюционарној Украјини, са растућим аутокефалистичким тенденцијама, био је огроман за Руску Цркву. Отуда се одсуство активног архијереја није могло дуго толерисати. Суочене са чврстим ставом митрополита Антонија да се не одриче архијерејске катедре на коју је изабран вољом Сверуског помесног сабора 1917/1918. године, московске црквене власти, на челу са патријархом Тихоном (Белавином), решење су пронашле у постављању архијереја у звању егзарха Московског патријарха. На тај начин у Кијев је, у лето 1921. године, дошао дотадашњи архиепископ Гродњенски и Брестски Михаил (Јермаков). Поставши митрополит, он, међутим, није добио титулу „Кијевски“, која је и даље припадала митрополиту Антонију.

На овај начин, у време патријарха Тихона „кијевско црквено питање“ је решено тако што је митрополит Кијевски и даље остао Антоније, а новопостављени митрополит Михаило био је његов привремени заменик, у статусу патријарховог егзарха за Украјину.⁹ Сви каснији покушаји формалне смене митрополита Антонија са кијевске катедре, најчешће подстицани од бољшевичког режима, а током управе патријарха Тихона и мјестобљуститеља Петра (Пољанског), нису дали резултат.¹⁰

На сличан начин решавана су и питања попуне осталих катедара избеглих архијереја.¹¹ О томе како су руски загранични архијереји гледали на попуњавање њихових катедара у отаџбини, сведоче речи архиепископа

⁹ О оваквом решењу сведочи сам патријарх Тихон у писму митрополиту Евлогију, од 29. јула 1921. године, у коме каже да је у Кијев послат „привремени заменик (митрополита Антонија – прим. аут.), у својству егзарха украјинског, митрополит Михаило гродњенски“ (*Переписка Святителя Тихона патриарха Всероссийского и митрополита Евлогия (Георгиевского) 1921–1922 гг.*, прир. Н. Ю. Лазарева, Ученые записки Православного университета ап. Иоанна Богослова 6 (2000), 105). Нешто касније, 14. септембра 1921. године, секретар Светог синода Московске патријаршије Н. В. Нумеров у писму митрополиту Евлогију јасно потврђује да се кијевским митрополитом и даље сматра Митрополит Антоније: „Киевская кафедра — числится митрополит Антоние“ (ГАРФ, Ф. 6343, Оп. 1, Д. 263, Л. 118).

¹⁰ Детаљније: А. Мазырин, *Вопрос о замещении Киевской кафедры в 1920-е годы*, Вестник ПСТГУ 2 (23) (2007), 58–67; 3 (24) (2007), 118–131; 4 (25) (2007), 62–70.

¹¹ У писму митрополиту Евлогију, од 29. јула 1921. године, патријарх Тихон потврђује да је на Одеску катедру постављен архиепископ Теодосије „као привремени заменик митрополита Платона“ (*Переписка Святителя Тихона патриарха Всероссийского и митрополита Евлогия (Георгиевского) 1921–1922 гг.*, 105).

Харбинског Методија (Герасимова): „До тог времена (до ослобођења Русије — прим. аут.) ми сматрамо да су наше катедре само привремено попуњене другим епископима.“¹²

Тек касније, у битно другачијим околностима, током управљања заменика мјестобљуститеља московског патријарашког трона митрополита Сергија (а после објављивања *Декларације* 1927. године), формално су са својих катедара уклоњени избегли архијереји (од тада се у црквеним документима Московске патријаршије ословљавају са „дивши“).¹³

Поседно питање било је везано за право свештенослужења и управе избеглих руских архијереја на канонским територијама других Православних Цркава, из чега је проистицало и питање о канонској основаности формирања посебне руске црквене структуре. Ауторитативни представници канонско-правне мисли у руској емиграцији, на просторима Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца / Југославије, Константин Николајевич Николајев и Сергије Викторович Троицки, заступали су став по којем су поменута права у извесној мери посматрана аутономно у односу на локалне црквене власти. Пишући за званично гласило Архијерејског синода Руске заграничне Цркве *Церковная жизнь*, Николајев тумачи 18. канон Антиохијског сабора, у контексту положаја руских заграничних епископа, на следећи начин: „Примљени у братски загрљај од епископа других народа, руски епископи, у складу са 18. правилом антиохијског сабора, се ‘ни мало не мешају’ у послове Цркве где бораве, али и епископи (домаћини- прим. аут.) где они бораве, такође не смеју ‘ни мало да се мешају’ у послове тог народа, од кога су они (руски загранични епископи- прим. аут.) неправедно протерани.“¹⁴ Као један од главних закључака свог рада *О правах епископов лишившихся кафедръ без своей вины — каноническая норма*, Троицки наводи „аутокефалност“ избеглих епископа у односу на локалну црквену власт. Наиме, позивајући се на 39. канон Пето-шетог сабора, он истиче да избегли архијереј, који је избегао са паством, задржава статус какав је имао пре избеглиштва: возглављује аутокефалну Цркву независну од локалне црквене власти или остаје под јурисдикцијом више црквене власти са пређашње територије, опет независно од локалне црквене власти, на чију канонску територију је избегао.¹⁵ Овакав став је преовладао у круговима блиским

¹² Архиеп. Мефодий (Герасимов), *По поводу церковных нестроений*, Харбин, 1927, 32.

¹³ *Писмо митрополији Сергија митрополију литванском Елевтерију (Бојојављенском), од 22. јула 1934. године*, *Церковная жизнь* 9–10 (1934), 144–145.

¹⁴ К. Николаев, *Правовое положение Православной Церкви народа русского в разсеянии суцзаго*, *Церковная жизнь* 5 (1934), 86.

¹⁵ С. В. Троицкий, *О правах епископов лишившихся кафедръ без своей вины — каноническая норма*, 18 (поседно издање, без датума). Троицки је овај рад, у наставцима, објавио у званичном гласилу Архијерејског синода Руске заграничне Цркве *Церковные ведомости*, током 1922. године.

Руској заграничној Цркви, после Другог светског рата, о чему сведочи позиција протојереја Михаила Пољског, изнета у књизи *Каноническое положение высшей церковной власти в СССР и заграницей* (Џорданвил, 1948). Протојереј Пољски, у то време један од водећих бранитеља каноничности Руске заграничне Цркве, истиче да су права Архијерејског синода Руске заграничне Цркве поникла унутар Руске Цркве и „независно од воље и сагласја било које Помесне Цркве“. Истина, он признаје да су та права на канонским територијама других Цркава, могла у пракси да се остваре само уз благослов локалних црквених власти.¹⁶

И поред оваквих ставова, у Руској заграничној Цркви, у периоду између два светска рата, постојала је јасна свест о канонским ограничењима везаним за права избеглих руских архијереја. Једно од сведочанстава такве свести јесте протест митрополита Евлогија (Георгијевског), од 6. јула 1924. године, упућен патријарху Цариградском Григорију VII због забра-не свештенодејства руским заграничним архијерејима који су боравили у Цариграду (архиепископи Анастасије (Грибановски) и Александар (Немолловски)). Наводећи у њихову корист одредбе канона о правима избеглих архијереја, митрополит Евлогије, ипак, констатује: „Ми не можемо протестовати против захтева Константинопољског патријарха, у оном њиховом делу, који проистичу из пуноће његових канонских права. Не подлеже сумњи да сви православни епископи, који бораве у Константинопољу, ма којој помесној Цркви припадали, подлежу јурисдикцији месног патријарха и да он има сва права да придошлицама преда одређена пуномоћја, али и да их лиши тих пуномоћја.“¹⁷ Руски загранични архијереји су више пута истицали да на територијама других помесних Цркава ништа не чине без дозволе локалне црквене власти.¹⁸ Коначно, своју делатност на територијама помесних Цркава, руски загранични архијереји су базирали на одговарајућим одлукама локалних црквених власти (нпр. Томос Цариградске патријаршије *бр. 9084*, од 2. децембра 1920. године,¹⁹ и одлука Светог архијерејског сабора Српске Православне Цркве, *бр. 31*, од 31. августа 1921. године).²⁰

Историјске околности руског егзодуса упућују на принудно избеглиштво руских архијереја те у складу са канонским Предањем Цркве (17. канон Сардичког сабора), утврђују обавезу епископа других Цркава да им ука-

¹⁶ М. Пољский, *Каноническое положение высшей церковной власти в СССР и заграницей*, Џорданвил, 1948, 127.

¹⁷ ГАРФ, Ф. 6343, Оп. 1, Д. 252 б, Л. 1300б–131.

¹⁸ *Окружна йосланица Архијерејској сабора Руске заграничне Цркве од 1. авіустја 1933. йодине*, Церковная жизнь 8 (1933), 142.

¹⁹ ГАРФ, Ф. 6343, Оп. 1, Д. 250, Л. 9–10.

²⁰ АС СПЦ, *Руска загранична Црква — историја*.

жу поштовање, братску љубав и помоћ. О положају избеглих архијереја на просторима друге Цркве говоре 37. и 39. канон Пето-шестог Трулског сабора и 18. канон Антиохијског сабора. Говорећи о епископима који су, због „варварске најезде“, онемогућени да бораве и управљају у својој епископији, 37. канон Пето-шестог сабора истиче да они треба да сачувају свој положај „тако да канонски обављају рукоположења разних клирика, и да се користе влашћу положаја епископа по своме праву, и да буде сигурна и законита свака од њих происходећа управа“.²¹ Осамнаести канон Антиохијског сабора каже да избегли епископи треба да имају „част и службу, само да не узнемиравају послове Цркве у коју долазе на сабрање“.²²

Поменута права избеглих епископа односе се на епископије из којих су протерани. Недоумица настаје у погледу њихових права у односу на њихову избеглу паству на територији Цркве-домаћина. Као што је већ наведено, поједини представници руске емиграције (Николајев, Троицки, Пољски), ова права су тумачили као аутономна у односу на локалне црквене власти. Оваква тумачења, међутим, немогуће је наћи у тумачењима ауторитетних византијских и каснијих канонских коментатора.

Тумачећи одредбу 18. канона Антиохијског сабора, у којој се говори о томе да избегли архијереј задржава „част и службу“, али да истовремено „не узнемирава послове Цркве у коју долази на сабрање“, Јован Зонара истиче да избегли архијереј, задржавајући епископску част, на територији епископије-домаћина „не може ни учити, ни рукополагати ни свештенодејствовати, ако му то није дозвољено (предато)“ (οὐτε γὰρ διδάσκειν δύναται ἐκεῖ, οὐτε χειροτονεῖν, οὐτε ἱερουργεῖν, εἰ μὴ ἐπιτροπείῃ).²³ Настављајући Зонарино тумачење, Теодор Валсамон додаје да све поменуто избегли архијереј не може чинити „без дозволе месног епископа“ (χωρὶς ἐπιτροπῆς τοῦ ἐγχεωρίου ἐπισκόπου).²⁴ Дакле, права избеглог архијереја, на територији Цркве која му је пружила уточиште, нису аутономна у односу на локалне црквене власти, већ подразумевају дозволу месног епископа и, на неки начин, укључивање у локални црквени поредак. У овом правцу иде и тумачење 35. Апостолског правила, у *Пидалиону*. Ово правило је усмерено против паренорије, односно мешања у послове друге Цркве.²⁵ У поменутом канонском зборнику се каже да епископ који у туђој епископији врши архијерејску службу, а на основу дозволе локалног архијереја, поменутој служби врши не на основу „власти и силе (које извиру- прим. аут.) из сопственог епископства“ (τὴν δύναμιν, καὶ ἐνέργειαν τῆς ἰδικῆς τοῦ Ἐπισκοπῆς), јер би у том случају, каже се

²¹ *Свешћени канони Цркве*, 161.

²² *Исѣю*, 262.

²³ *Σύνταγμα III*, 159.

²⁴ *Исѣю*, 160. Исто понавља Матија Властар и коментатори у *Пидалиону* (*Σύνταγμα VI*, 274; *Πηδάλιον*, 416).

²⁵ *Свешћени канони Цркве*, 45.

у коментару, „у једној епископији била два епископа, која имају две одељене власти и силе“ (εἶναι εἰς μίαν Ἐπισκοπὴν δύο Ἐπίσκοποι, ὡς δύο ξεχωριστὰς δυνάμεις καὶ ἐνεργείας ἔχοντες), већ на основу „епископске власти и силе локалног епископа“ (τὴν ἐπισκοπικὴν δύναμιν καὶ ἐνέργειαν τοῦ κατὰ τόπον Ἐπισκόπου). На тај начин се „два епископа сматрају као један епископ“ (οἱ δύο Ἐπίσκοποι λογιζονται ὡς ἕνας Ἐπίσκοπος).²⁶

Наведени коментари указују на еклисијалну свест о неопходности очувања помесног карактера црквеног устројства, не само у редовним већ и у ванредним историјским околностима. Пажљиво анализирање кључног канона о Цркви у егзилу (39. канон Пето-шестог сабора) потврђује наведени став.

Поменути канон регулише канонски положај архиепископа Кипарског Јована, који је са својом паством, „због варварске најезде“, избегао са Кипра и преселио се у област Хелеспонта, у Малој Азији. Канон сагледава пресељење читаве структуре Кипарске аутокефалне Цркве, на челу са архиепископом, на канонску територију друге помесне Цркве (хелеспонтска митрополијска област, под управом Кизичког митрополита, у саставу Цариградске патријаршије). Оци сабора одлучују „да се очувају непромењљиве повластице дароване од Богоносних Отаца, сабраних раније у Ефесу, престолу горепоменутог човека (кипарског архиепископа- прим. аут.)“; односно да се сачувају аутокефална права Кипарске Цркве, дарована 8. каноном Трећег Васељенског сабора. Конкретно, то је учињено тако што је одлучено да кипарски епископи и даље самостално бирају свог поглавара, а да хелеспонтска митрополијска област буде стављена под управу Кипарског архиепископа, који би столовао у новосаграђеном граду Новом Јустинопољу, и имао власт да „председава свима у хелеспонтској области“ и „поставља (хиротонише) и епископа самог Кизичког града“.²⁷

Потчињавање хелеспонтске митрополијске области кипарском архиепископу значило је стварање једне нове обласне аутокефалне црквене структуре, привременог карактера. То је подразумевало дерогирање до тадашњих права Цариградског патријарха у наведеној области и њихово преношење на Кипарског архиепископа. Истовремено, ово решење није дозвољавало стварање паралелне црквене структуре на југозападу Мале Азије. Кипарски архиепископ није добио овлашћење да врши јурисдикцију само у односу на свој избегли клир и паству, већ у односу на конкретну територију. На тај начин сачувано је помесно јединство Цркве у Хелеспонту.

Занимљиво је да се у полемици везаној за каноничност формирања Руске заграничне Цркве позивање на 39. канон Пето-шестог сабора сводило на историјске паралеле између кипарског и руског избеглиштва, без уду-

²⁶ Πηδάλιον, 39.

²⁷ *Свештени канони Цркве*, 162-163.

бљивања у еклисиолошки смисао канона. Преовладавала су поређења везана за број избеглих Кипрана и Руса, односно проценат јерархије која је напустила подручје матичне Цркве.²⁸

Историјски контекст кипарског случаја у VII и руског у XX веку био је потпуно различит. Кипарски случај се одиграо у контексту постојања једне хришћанске империје, коју су избегли Кипрани сматрали својом отаџбином,²⁹ док се у руском случају радило о напуштању сопствене отаџбине и расељавању по читавој васељени. Кипарски архиепископ је имао аутокефалан статус од 431. године (8. канон Трећег Васељенског сабора), док је статус председника Архијерејског синода Руске заграничне Цркве био предмет спора у православном свету.

Суштина 39. канона била је у очувању аутокефалних права избеглог кипарског архиепископа, уз истовремено очување помесног карактера црквене структуре у области где су Кипрани избегли. Наиме, Оци Трулског сабора нису Кипарској Цркви дали право да организује сопствену црквену структуру, чија би се јурисдикција односила само на избегле Кипране у Хелеспонту, и која би била независна и паралелна у односу на локалну црквену структуру хелеспонтске митрополијске области. Са друге стране, потпуно је очигледно да се поменути канон не предвиђа могућност „етничке“ јурисдикције Кипарског архиепископа, која би се односила на све избегле Кипране, ма где се они населили (дакле, изван Хелеспонта, у другим областима Мале Азије).

У поменутом контексту, постају јасне мањкавости позивања на овај канон као аргумент за формирање Руске заграничне Цркве. Са друге стране, потребно је имати на уму да се радило о два преседана у историји Хришћанске Цркве: кипарском, који је нашао своје решење у 39. канону Трул-

²⁸ У овом контексту, занимљиво је мишљење једног неруског архијереја, укљученог у спорно питање. Патријарх Александријски Мелетије (Метаксакис), противник постојања Руске заграничне Цркве, у писму митрополиту Антонију, од 5. јула 1927. године, наводи управо квантитативни аргумент, везан за 39. канон, истичући: „Потпуно је јасно да канон (39. канон Пето-шестог сабора — прим. аут.) тежи да очува аутокефалију Кипарске Цркве, која се у потпуности иселила из отаџбине, што је потпуно различито од положаја епископа у Карловцима (руских заграничних архијереја- прим. аут.), који су оставили отаџбину, не у својству Синода Русије и не имајући за предмет свог пастирства цео народ и клир у Русији.“ (Πρόδηλον ὅτι ὁ κανὼν ζητεῖ περισωθῆναι τὸ αὐτοκέφαλον τῆς ἐν Κύπρῳ Ἐκκλησίας, συνολικῶς ἐκπλατρισθείσης, τοῦτο δὲ ἐστὶ διάφορον ὄλος τῆς καταστάσεως τῶν ἐν Κάρλοβιτς, οἱτινες οὔτε ὡς Σύνοδος τῆς Ρωσσίας ἐξελатρίσθησαν οὔτε τὸ σύνολον κλήρου καὶ λαοῦ τῆς ἐν Ρωσσία (текст писма цитиран према: Е. Φοτιάδου, *Ἐξ ἀφορμῆς ἔνος ἀρθροῦ*, Ὁρθοδοξία 23 (1948), 230).

²⁹ Посебно питање представља историчност кипарског избеглиштва у доба владавине цара Јустинијана II (685–695; 705–711). По најновијим истраживањима радило се о покушају планираног пресељења Кипрана у југоисточни део Мале Азије, ради стварања одбрамбене зоне око Константинопоља. По овим истраживањима, тај покушај византијских власти завршио се неуспехом, будући да је већина кипарских архијереја, свештенства и пастве остала на острву. Детаљније: D. M. Metcalf, *Byzantine Cyprus 491–1191*, Nicosia, 2009, 450–455.

ског сабора, и руском, по својим карактеристикама битно различитом у односу на кипарски и сваки други случај у хришћанској историји, и који се догодио у веку у којем није било могуће сазвати свеправославни сабор на којем би то питање било размотрено. Руско емигрантско црквено питање захтевало је нов канон, који би био свеправославног карактера, заснован на еклисиолошким темељима претходних „канона о избеглиштву“, уз уважавање историјског контекста XX века.

Извори: канони — апостолски, васељенских и помесних сабора, светих отаца, са тумачењима, у издањима

Ράλλη Γ. Α. — Ποτλή Μ., *Σύνταγμα τῶν θεῶν καὶ ἱερῶν κανόνων*, τ. Γ, Ἐκδόσεις 1853.

Ράλλη Γ. Α. — Ποτλή Μ., *Σύνταγμα τῶν θεῶν καὶ ἱερῶν κανόνων*, τ. Σ, Ἐκδόσεις 1859.

Ἱερογίου ἱερομονάχου καὶ Νικοδήμου μοναχοῦ, *Πηδάλιον τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας*, έκδ.

Παλαδμητρίου — Ἐκδόσεις 1896 (Thirteenth edition, Athens, 2003).

Свейшйени канони Цркве, превод еп. Атанасије (Јевтић), Београд 2005.

Архивска грађа (необјављена)

Государственный архив Российской Федерации (ГА РФ) (Москва), Ф. 6343 (*Архиерейский синод Русской Православной Церкви за границей*).

Архив Светог архијерејског синода Српске Православне Цркве (Београд), *фасцикла: Руска зајранична Црква — историја*.

Архивска грађа (објављена)

Окружна йосланица Архијерејској сабора Руске зајраничне Цркве од 1. авиустиа 1933. йодине, Церковная жизнь 8 (1933) 137–161.

Писмо мийройолиџиа Анџионџа (Храйовицкој) мийройолиџиу Серџију (Сџираџороском), од 19. маја 1933. йодине, Церковная жизнь 8 (1933) 161–165.

Писмо мийройолиџиа Серџија мийройолиџиу Лиџиванском Елевџерију (Боџојављенском), од 22. јула 1934. йодине, Церковная жизнь 9–10 (1934) 144–145.

Переписка Святителя Тихона патриарха Всероссийского и митрополита Евлогия (Георгиевского) 1921–1922 гг., прир. Н. Ю. Лазарева, Ученные записки Российского Православного университета ап. Иоанна Богослова 6 (2000), 94–111.

Литература

Дворкин А., *Что такое Русская Православная Церковь за границей?*, Вестник русского христианского движения 170 (1994), 217–246.

Кашеваров А. Н., *Православная Российская Церковь и советское государство*, Москва, 2005.

Кострюков А. А., *Временное высшее церковное управление на Юго-Востоке России как начало зарубежной церковной власти*, Вестник Православного Свято-Тихоновского Гуманитарного университета 3 (28) (2008), 50–60.

- Мазырин А., *Вопрос о замещении Киевской кафедры в 1920-е годы*, Вестник ПСТГУ 2 (23) (2007), 58-67; 3 (24) (2007), 118-131; 4 (25) (2007), 62-70.
- Metcalf D. M., *Byzantine Cyprus 491-1191*, Nicosia, 2009.
- Мефодий (Герасимов) архиеп., *По поводу церковных нестроений*, Харбин, 1927.
- Николаев К., *Правовое положение Православной Церкви народа русского в разсеянии суццаго*, Церковная жизнь 5 (1934), 74-90.
- Польский М., *Каноническое положение высшей церковной власти в СССР и заграницей*, Джорданвиль, 1948.
- Троицкий С. В., *О правах епископов лишившихся кафедр без своей вины — каноническая норма (посебно издање, без датума)*.
- Φοτιάδου Ε., 'Εξ ἀφορμῆς ἑνος ἀρθροῦ', Ὀρθοδοξία 23 (1948) 210-240.
- Цыпин В., *История Русской Церкви, т. IX*, Москва, 1997.

Формирование Русской Заграничной Православной Церкви в свете канонов о правах архиереев беженцев

Резюме: В статье анализируется формирование первой эмигрантской Церкви в истории христианства с точки зрения канонических правил, относящихся к положению архиереев, которые были вынуждены покинуть свою архиерейскую кафедру. Сторонники и противники формирования Русской Заграничной Православной Церкви ссылались на канонические правила, касающиеся позиции архиереев беженцев. В данной работе анализируются эти аргументы и обращается особое внимание на 39-е правило Пяти-шестого Трульского собора (691/692) — единственный канон о Церкви в эгзиле. Анализируя канонические правила, автор не забыл об исторической обстановке русского эгзодуса. Эта обстановка являлась прецедентом в истории христианства. Формирование Русской Заграничной Православной Церкви, также, стало прецедентом в истории христианства — прецедентом, который потребовал совершенно новое решение (новое каноническое правило). В уже существующих канонических правилах автор попытался раскрыть их экклезиологическую суть и указать на ее значение в русском эмигрантском случае.